

Prostorno-demografsko određenje etničkog i političkog pojma Bosanske Posavine*

Saša Mrduljaš

e-mail: Sasa.Mrduljas@pilar.hr

UDK: 32: 316

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 25. lipnja 2008.

Prihvaćeno: 15. siječnja 2009.

Demokratizacijom unutrašnjih odnosa u Jugoslaviji, uvođenjem višestranačja, time što su na prvim demokratskim izborima u BiH održanim krajem 1990. godine pobijedile nacionalno-afirmativne stranke – stvarao se uz ostalo i politički prostor za adekvatniju regulaciju statusa bosansko-posavskih Hrvata. U skladu sa zahtjevima koji su se unutar hrvatskoga političkog vodstva u BiH iskristalizirali do kraja 1991. godine najpoželjniji vid regulacije tog statusa imao se očitovati posredstvom uspostave, uvjetno rečeno, hrvatske bosansko-posavske teritorijalne jedinice unutar složeno uređene BiH. Međutim, srpska velikodržavna agresija u BiH dokinula je mogućnost mirne regulacije

statusa i odnosa bosansko-hercegovačkih naroda. U konačnici na karakter su unutrašnjeg uređenja BiH presudno utjecali rezultati proizišli iz rečene agresije, odnosno rata koji je njome izazvan. U priloženom radu, rukovodeći se rezultatima popisa iz 1991. godine pokušali smo odrediti točan prostorni okvir i etnički karakter dijela Bosanske Posavine pretežito nastanjenog Hrvatima te na temelju tako stečenog uvida odrediti kakav je racionalni, ujedno i optimalni politički okvir mogla imati hrvatska bosansko-posavska jedinica. Na kraju smo u radu iznijeli rezultate ratnih i poslijeratnih zbivanja s obzirom na demografske i političke pozicije bosansko-posavskih Hrvata.

Ključne riječi: Hrvati, Srbi, Bošnjaci, Bosanska Posavina, rat u Bosni i Hercegovini, međunarodna zajednica.

Uvod

U zemljopisnom smislu prostor Bosanske Posavine definiran je kao ravničarski pojas BiH u porječju rijeke Save. Proteže se uzduž njezina toka koji je, sa bosan-

* Ovaj članak izrađen je u okviru znanstveno-istraživačkog projekta *Hrvatski identitet i multikulturalnost Mediterana u doba globalizacije* – šifra: 194-1941560-1546.

sko-hercegovačke (dalje: bh.) strane, na zapadu omeđen ušćem Une, a na istoku ušćem Drine u Savu.¹ Prostori Bosanske Posavine sačinjavali su do 1991. godine dio, ili cjelinu prostornosti sljedećih općina: Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Srbac, Bosanski Brod, Derventa, Odžak, Modriča, Gradačac, Bosanski Šamac, Orašje, Brčko, Srebrenik, Bijeljina, Lopare, Ugljevik.

Pored zemljopisnog pojma Bosanske Posavine (»zemljopisna« Posavina) u hrvatskom se društvu, naročito od početka devedesetih godina prošlog stoljeća, ustalio i jedan, zemljopisnim određenjem tek djelomično uvjetovan pojam Bosanske Posavine. Naime, od vremena raspada Jugoslavije, državnog osamostaljenja njezinih republika, formiranja neovisne bh. države, srpske velikodržavne agresije u Hrvatskoj i BiH, uporaba se termina »Bosanska Posavina« gotovo bez izuzetka koristi za označavanje tek onog njezina teritorijalno kompaktnog dijela koji je pretežito nastanjen Hrvatima te tom dijelu gravitirajućih hrvatskih krajeva koji zemljopisno ne pripadaju posavskom pojasu.

Za razliku od zemljopisnog, kod etničkog pojma Bosanske Posavine (»pretežito Hrvatima nastanjeni prostori«) teritorijalni okvir nije preciznije određen. Unatoč tome što je riječ o prostoru koji je imao bitan nacionalno-hrvatski značaj, za koji je vladao izrazit interes hrvatske javnosti, o kojemu su se vodile i vode svestrane rasprave – doživljaj o prostornosti koju zauzima ostalo je »prepušten« individualnim predodžbama. Kako je ustaljena praksa da se predodžbe o etničkom karakteru pojedinih dijelova BiH formiraju na temelju uvida u etničke strukture općina koje ti dijelovi BiH obuhvaćaju, prostornost se etničkog pojma Bosanske Posavine (dalje: »etnička« Posavina) najčešće određivala i određuje prostornošću koju formiraju posavske općine u kojima su 1991. godine Hrvati bili većinom, ili značajnim dijelom stanovništva. Konkretno, s općinama Bosanski Brod, Derventa, Odžak, Modriča, Gradačac, Bosanski Šamac, Orašje i Brčko. Neadekvatnost prikazanog pristupa očituje se u tome što se pri određenju prostornog okvira za etničko-teritorijalni pojam rukovodi okvirom administrativnih jedinica koje su primarno utemeljene na funkcionalnim, a ne na etničkim osnovama. Obzirom da po popisu stanovništva 1991. godine najmanje prostorne jedinice, posredstvom kojih se moglo utvrditi (prevladavajući) etnicitet pojedinog dijela BiH, nisu bile

1 V. KLAJIĆ, *Bosna – podaci o zemljopisu i povijesti Bosne i Hercegovine*, Zagreb, Hrvatska kulturna zajednica Stuttgart, 1989, 27-28. Širi opis zemljopisnih karakteristika Bosanske Posavine, njezine povijesti te etno-demografskih značajka do 1991. godine vidjeti u: I. CRKVENČIĆ, The Posavina Border Region of Croatia and Bosnia-Herzegovina: Development up to 1918 (With Special Reference to Changes in Ethnic Composition), u: *Društvena istraživanja*, Zagreb, 13 (2004) 1-2, 292-314; I. CRKVENČIĆ, The Posavina Border Region of Croatia and Bosnia-Herzegovina: Development from 1918-1991 (With Special Reference to Changes in Ethnic Composition), u: *Društvena istraživanja*, Zagreb, 13 (2004) 3, 579-595.

općine već bh. naselja (sela i gradovi), za određivanje preciznog prostornog okvira »etničke« Posavine nužno je uzeti u obzir upravo etničku strukturu svakog pojedinačnog naselja unutar onog njezina dijela koji se doživljava kao pretežito hrvatski.

Na temelju prikazanog pristupa, u priloženom smo radu pokušali utvrditi: 1. točan prostorni okvir »etničke« Posavine te njezin »unutrašnji« prostorno-demografski etnički karakter po popisu iz 1991. godine; 2. na temelju tako stečenog uvida iznijeti mišljenje o tome što se, u sklopu političkih tendencija koje su postojale unutar hrvatskog društva uopće moglo smatrati prostornom osnovom hrvatske bosansko-posavske autonomne jedinice unutar BiH; 3. prikazati rezultate ratnih i poslijeratnih zbivanja na demografske i političke pozicije bosansko-posavskih Hrvata.

Prostorno-demografsko određenje etničkog pojma Bosanske Posavine

Unatoč nedefiniranosti prostornog okvira »etničke« Posavine iz njezina pojmovnog određenja, po kojem predstavlja kraj »pretežito nastanjen Hrvatima«, taj se okvir može čak i precizno utvrditi. Naime, iz rečenog bi određenja proizlazilo da dijelom »etničke« Posavine ne treba smatrati sve one srpske i muslimanske/bošnjačke (dalje: bošnjačke / Bošnjaci) prostore koji jesu posavski, ali koji umanjuju njezin hrvatski karakter te koji se mogu promatrati kao dio susjednih, većinski srpskih, ili bošnjačkih etničko-prostornih formacija. Ujedno da bi dijelom »etničke« Posavine trebalo promatrati sve hrvatske krajeve koji zemljopisno nisu posavski, ali koji predstavljaju integralan dio hrvatske etničke cjeline s težištem u Bosanskoj Posavini.

U skladu s rečenim samorazumljivo je da iz prostorne definicije »etničke« Posavine valja isključiti pretežito Srbima nastanjene općine bosansko-posavskoga pojasa. Njihovu se prostornost uostalom i doživljava u kontekstu tim općinama »nadređenih«, ili ustaljenijih zemljopisno-regionalnih naziva. U zapadno-posavskom dijelu kao dio Bosanske Krajine (Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Srbac) a u istočno-posavskom dijelu kao dio Semberije (Bijeljina, Lopare i Ugljevik).

No osim navedenih općina iz prostornog okvira »etničke« Posavine valjalo bi isključiti i sve one, pretežito srpske, ili bošnjačke prostore koji su, doduše, dijelom posavskih općina koje su većinom ili značajno nastanjene Hrvatima, ali koji predstavljaju integralne dijelove susjednih, relativno velikih srpskih i bošnjačkih etno-prostornih cjelina. Konkretno, (a) iz općine Derventa, koja zemljopisno tek u svom najjužnijem dijelu uključuje ravničarski posavski pojas, valjalo bi isključiti njezine zapadne dijelove uglavnom nastanjene Srbima koji

su sastavni dio srpske bosansko-krajiške etničke formacije;² (b) iz općine Brčko valjalo bi isključiti njezine istočne dijelove koji su također dominantno nastanjeni Srbima i koji su integralni dio srpske semberijske etničke formacije;³ (c) iz općine Gradačac i Brčko valjalo bi isključiti bošnjačke etničke prostore koji su integralni dio sjevernobosanske bošnjačke etničke cjeline.⁴

S druge strane, »etnička« bi Posavina u prostornom smislu trebala obuhvaćati sljedeće hrvatske krajeve: (a) cjelinu hrvatskih etničkih prostora općine Derventa, unatoč tome što značajan dio tih prostora zemljopisno nije posavski; (b) kompaktni hrvatski teritorij na sjeveru općine Doboj koji se nadovezuje na ne posavske hrvatske krajeve unutar derventske općine;⁵ (c) većinski bošnjačka naselja okružena hrvatskim etničkim prostorima derventske i dobojske (sjever) općine;⁶ (d) hrvatska naselja općine Srebrenik koja se nadovezuju na hrvatske prostore brčanske općine.⁷

Uz navedene prostore bilo bi metodološki ispravno u teritorijalni okvir »etničke« Posavine uključiti i zemljopisno neposavski, Srbima nastanjen prostor, smješten unutar poteza koji »zatvaraju« Derventa, Doboj, Gradačac i Modriča (na zemljovidu br. 4 i tablici br. 2 prostor označen s »9a«).⁸ Riječ je o kraju koji je od pretežito Srbima nastanjene Bosanske Krajine odvojen hrvatskim etničkim »klinom« (Bosanski Brod-Derventa-Doboj), koji je komunikacijski upućen na posavski pojas, koji je »prirodnije« promatrati u kontekstu Posavine, nego kao dio njemu susjedne sjevernobosanske bošnjačke etničke formacije, koji je nedovoljno velik da bi bio promatran kao posebna etno-prostorna jedinica unutar BiH. Ipak, za rečeno uključivanje od presudnog bi značenja trebalo biti to što je riječ o prostoru koji sa srpskim krajevima u Posavini (srpska naselja u općini Bosanski Brod i Odžak) formira jedinstvenu srpsku etno-prostornu

2 Dio općine Derventa nastanjen s 16.720 stanovnika (1991). Od toga 1.055 Hrvata, 490 Bošnjaka, 14.709 Srba, 289 Jugoslavena i 177 ostalih.

3 Dio općine Brčko nastanjen sa 6.376 stanovnika (1991). Od toga 170 Hrvata, 1.162 Bošnjaka, 4.779 Srba, 148 Jugoslavena i 117 ostalih.

4 Dio općine Gradačac nastanjen s 39.218 stanovnika (1991). Od toga 714 Hrvata, 33.580 Bošnjaka, 2.941 Srba, 1.284 Jugoslavena i 699 ostalih. / Dio općine Brčko nastanjen s 1.484 stanovnika (1991). Od toga 6 Hrvata, 1.456 Bošnjaka, 1 Jugoslaven i 21 ostali (bošnjačka sela Repino Brdo i Šatorovići).

5 Dio općine Doboj nastanjen s 5.517 stanovnika (1991). Od toga 5.100 Hrvata, 9 Bošnjaka, 204 Srba, 58 Jugoslavena i 146 ostalih.

6 Dio općine Doboj nastanjen sa 3.295 stanovnika (1991). Od toga 57 Hrvata, 3.110 Bošnjaka, 15 Srba, 69 Jugoslavena i 44 ostalih (bošnjačko selo Kotorsko)

7 Dio općine Srebrenik nastanjen s 1.022 stanovnika (1991). Od toga 943 Hrvata, 28 Bošnjaka, 21 Srba, 7 Jugoslavena i 23 ostalih (hrvatska sela Cerik i Gornji Hrgovi).

8 Od neposavskih općina Doboj i Gračanica navedeni prostor zauzima sljedeća, većinski srpska sela: Božinci Donji, Bušletić, Čivčije Osječanske, Glogovica, Grapska Donja, Kožuhe, Majevac, Osječani Donji, Osječani Gornji, Paležnica Donja, Paležnica Gornja, Podnovlje, Ritešić, Trnjani (dobojska općina) te Skipovac Donji i Skipovac Gornji (gračanička općina).

cjelinu bez koje bi prostorni okvir Bosanske Posavine bio teritorijalno diskontinuitetan.

Iz prikazanog pristupa, usmjerenog na utvrđivanje preciznog prostorno-demografskog određenja »etničke« Posavine (dio Bosanske Posavine »pretežito nastanjen Hrvatima«) proizlazi da je zauzimala prostor od 2.289,15 km² na kojem je 1991. godine obitavalo 319.593 stanovnika. Od toga 133.467 ili 41,76% Hrvata, 70.907 ili 22,19% Bošnjaka, 88.484 ili 27,69% Srba, 18.145 ili 5,68% Jugoslavena te 8.590 ili 2,69% ostalih.⁹ Hrvatski etnički prostori (većinski hrvatska naselja i njima gravitirajući nenaseljeni krajevi) zauzimali su 1233,77 km² ili 53,90% njene prostornosti. Unutar tih prostora živjelo je sveukupno 131.310 stanovnika. Od toga 114.362 Hrvata, 1.317 Bošnjaka, 11.614 Srba, Jugoslavena 1.720 te ostalih 2.297. Od svih Hrvata Bosanske Posavine u većinski hrvatskim naseljima živjelo je njih 85,69%.¹⁰

Iz uvida u brojčanu nacionalnu zastupljenost, veličine etničkih prostora, priloženog kartografskog prikaza (vidjeti zemljovid br. 4) uočljivo je da je »etnička« Posavina imala pretežito hrvatski karakter. Da je upravo hrvatski prostori čine posebnom etničko-prostornom cjelinom u odnosu na susjednu Bosansku Krajinu, Semberiju i pretežito Bošnjacima nastanjene krajeve sjeverne Bosne. Prikazani rezultati ujedno pokazuju da je u »etničkoj« Posavini značajna brojčana (Bošnjaci), ili brojčana i prostorna (Srbi) prisutnost druga dva bh. naroda.

Bošnjaci su uglavnom nastanjivali ili nastanjuju naselja koja su se nalazila okružena hrvatskim etničkim prostorima. Donekle su od toga pravila izuzetak bošnjačka naselja središnjega dijela općine Brčko. Ona su, doduše, smještena između hrvatskih prostora no formiraju kompaktnu bošnjačku etno-prostornu cjelinu koja se na jugu nadovezuje na sjeverno-bosanske bošnjačke prostore. No u ovom je slučaju riječ o perifernom bošnjačkom kraju unutar »etničke« Posavine. Sljedeća bitna karakteristika bošnjačkih naselja u Posavini jest ta da su (bila) izrazito mnogoljudna. Iz tog je razloga udio bošnjačkih prostora unutar Bosanske Posavine bio daleko manji od udjela Bošnjaka u njezinu stanovništvu. Sveukupno, bošnjački su prostori zauzimali 172,9 km² ili 7,55% »etničke« Posavine. Na njima je ukupno živjelo 115.369 stanovnika od čega 12.611 Hrvata, 67.167 Bošnjaka, 19.124 Srba, 12.311 Jugoslavena i 4.156 ostalih.

9 Demografski pokazatelji prezentirani u radu proizišli su, ukoliko nije drugačije navedeno, iz autorovih proračuna zasnovanih na statističkim podacima objavljenim kod: J. GELO / M. GRIZELJ / A. AKRAP (priredili), *Stanovništvo BiH – narodnosni sastav po naseljima*, Zagreb, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, 1995.

10 Prostorni pokazatelji prezentirani u radu, koji u kontekstu veličina etničkih teritorija imaju aproksimativan karakter proizišli su, ukoliko nije drugačije navedeno, iz autorovih, računalnih proračuna zasnovanih na priloženim (etničkim) zemljovidima Bosanske Posavine / BiH te na statističkim podacima objavljenim u: J. GELO / M. GRIZELJ / A. AKRAP (priredili), *Stanovništvo BiH – narodnosni sastav po naseljima*, Zagreb, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, 1995.

Za razliku od bošnjačkih, srpski su etnički prostori zauzimali veliki dio »etničke« Posavine. Ukupno 882,48 km² ili 38,55% njene prostornosti. Na posavskim srpskim etničkim teritorijima živjelo je 72.914 stanovnika od čega 6.494 Hrvata, 2.423 Bošnjaka, 57.746 Srba, 4.114 Jugoslavena te 2.137 ostalih. Ujedno, oni su formirali niz relativno prostranih enklava. Za većinu tih enklava tek se uvjetno može reći da su bile u (polu)okruženju hrvatskih etničkih teritorija. Svojim smještajem unutar »etničke« Posavine one su se doduše nalazile unutar prostorne cjeline kojoj su vanjski okvir uglavnom određivali hrvatski krajevi. No unutar nje srpske su se enklave prostorno ispreplitale s tek nešto većim i donekle kompaktnijim hrvatskim teritorijima. Svakako, realitet značajne prostorne te demografske zastupljenosti Srba na prostoru »etničke« Posavine ne umanjuje činjenicu da su njezin temeljni etnički karakter ipak određivali Hrvati. No hrvatska prostorno-demografska nadmoćnost u odnosu na Srbe nije bila izrazita. Zbog toga je varljiv doživljaj »etničke« Posavine tek kao kraja »pretežito nastanjenog Hrvatima«. Ona je ujedno predstavljala prostor izrazite isprepletenosti hrvatskih i srpskih etničkih teritorija. Po tome je također bila specifičnom etničko-prostornom cjelinom unutar BiH.

Prostorno-demografsko određenje političkog pojma Bosanske Posavine

U kontekstu hrvatskog pristupa BiH, koji je imao za cilj da o statusu većinski hrvatskih bh. krajeva prvenstveno odlučuje hrvatska politička volja, »etnička« je Posavina predstavljala prostor uz koji su se vezivale izrazite političke konotacije. Nju se (većim ili manjim dijelom) držalo praktički neprikosnovenim hrvatskim prostorom za koji je samorazumljivo da pri (unutrašnjoj) podjeli BiH dođe pod hrvatsku političku kontrolu.

Prvi pokušaj koji je u tom smislu rezultirao određenim uspjehom očitovao se prilikom uspostave Banovine Hrvatske unutar Kraljevine Jugoslavije 1939. godine. Ona je uključivala oko 25% teritorija BiH, odnosno srezove u kojima su katolici bili relativnom ili apsolutnom većinom. Kako su u srezovima Derventa, Gradačac i Brčko katolici bili većinskim življem, dijelom su Banovine postali ne samo prostori »etničke« Posavine već i čitav niz njima susjednih srpskih i bošnjačkih krajeva. Ukupno, 3.006,95 km² nastanjenih, po popisu iz 1931. godine s 233.633 stanovnika. Od toga je bilo 95.666 ili 40,95% katolika, 83.380 ili 35,69% pravoslavaca, 52.759 ili 22,58% muslimana te 1.828 ili 0,78% pripadnika ostalih vjeroispovijesti (vidjeti zemljovid br. 3).¹¹ Međutim, osim što

11 Prostorno-demografski podaci o bosansko-posavskom dijelu Banovine Hrvatske prema: *Godišnjak banske vlasti Banovine Hrvatske*, Zagreb, Tisak Zaklade tiskare Narodnih novina u Zagrebu, MCMXL.

granice Banovine nisu bile trajno određene te što je i ona sama bila u statusu duboke podređenosti naspram Beograda,¹² zbivanja na tlu (bivše) Jugoslavije tijekom te nakon II. svjetskog rata poništila su egzistenciju Banovine Hrvatske, a time i pripadnost spomenutih srezova njezinu okviru. U sklopu socijalističke federativne Jugoslavije njihova je teritorijalnost, razdijeljena u novoformirane općine, postala dijelom republike BiH.

Drugi pokušaj, posredstvom kojeg se pokušalo osigurati da o statusu bosansko-posavskih prostora »pretežito nastanjenim Hrvatima« primarno odlučuje hrvatska politička volja, otpočeo je tijekom završne faze raspada socijalističke Jugoslavije i nastanka, među ostalim neovisne BiH. Najsnažnije se očitovao na prekretnici 1991. u 1992. godinu. Tada je vodeća stranka među bh. Hrvatima, odnosno Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ BiH) osnovala niz teritorijalno-samoupravnih hrvatskih zajednica među kojima i Hrvatsku zajednicu Bosansku Posavinu.¹³ S ciljem da unutar složeno uređene BiH, konstituirane od autonomnih jedinica zasnovanih primarno na etničkom načelu¹⁴, HZ Bosanska Posavina bude dijelom hrvatske samoupravne cjeline. Prilikom određivanja njezine teritorijalne osnove tvorci su se zajednice rukovodili obujmom i granicama tadašnjih posavskih općina. Tako su njezinim dijelom proglašene većinski hrvatske općine Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac i Orašje, ali i općine Derventa, Modriča, Gradačac i Brčko, u kojima su po popisu iz 1991. godine Hrvati bili značajno zastupljenom manjinom.¹⁵ Jedini dio HZ Bosanske Posavine koji je u nju uključen na temelju etničkog, administrativnim granicama neuvjetovanog načela bio je većinski Hrvatima nastanjen, sjeverozapadni dio općine Doboš. Sveukupno, imala je obuhvaćati 2.595 km² na kojima je po popisu iz 1991. godine živjelo 367.348 stanovnika. Od toga 134.092 ili 36,50% Hrvata, 104.377 ili 28,41% Bošnjaka, 99.944 ili 27,21% Srba, 19.616 ili 5,34% Jugoslavena i 9.319 ili 2,54% ostalih. Međutim, srpska velikodržavna agresija i ratna i politička zbivanja u BiH nikad nisu omogućila da HZ Bosanska Posavina, koja

12 LJ. BOBAN, *Sporazum Cvetković-Maček*, Beograd, Štamparsko preduzeće Kultura, 1965.

13 Konkretno, 12. i 18. studenog 1991. godine osnovane su HZ Bosanska Posavina, odnosno HZ Herceg-Bosna, 14. i 27. siječnja 1992. godine osnovane su HZ Usora te HZ Srednja Bosna, a uskoro i HZ Soli te HZ Vrhbosna. Prema: K.I. BEGIĆ, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do daytonskog sporazuma* (1991-1996), Sarajevo, Bosanska knjiga, 1997, 65; K. ROTIM, *Obrana Herceg-Bosne*, Široki Brijeg, Grafotisak, 1997, knj. 1., 519.

14 O navedenom političkom opredjeljenju (bosansko-hercegovačkog) HDZ-a vrlo upečatljivo svjedoči i prijedlog referendurnog pitanja o državnoj neovisnosti BiH, formuliran na sjednici središnjeg odbora te stranke u Livnu 9. veljače 1992. godine: »Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državnu zajednicu konstitutivnih i suverenih naroda hrvatskog, muslimanskog i srpskog u njihovim nacionalnim područjima (kantonima)?« Prema: S. ČEKIĆ, *Agresija na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima 1991-1993*, Sarajevo, Ljiljan, 1994, 312.

15 K.I. BEGIĆ, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do daytonskog sporazuma* (1991-1996), Sarajevo, Bosanska knjiga, 1997, 65.

je u listopadu 1992. godine postala dijelom jedinstvene HZ Herceg-Bosne¹⁶, obuhvati sve prostore na kojima je proglašena te da unutar BiH i međunarodne zajednice bude priznata kao konstitutivna bh. jedinica. Općenito, da profunkcionira onako kako su to njezini utemeljitelji zamišljali.

Kao što se iz priloženog vidi i teritorijalni okvir Banovine Hrvatske na prostoru BiH/Bosanske Posavine i teritorijalni okvir HZ Bosanske Posavine u pravilu je određivan obujmom i granicama administrativno-funkcionalnih cjelina, tj. srezova ili kotara. Takvim je pristupom u posavski dio Banovine Hrvatske uključen, odnosno dijelom HZ Bosanske Posavine proglašen niz srpskih i bošnjačkih prostora koji se nalazio izvan okvira koji u Bosanskoj Posavini određuju hrvatski etnički teritoriji. Da je koji od tih pokušaja imao trajan značaj, njime bi bio određen, od prostornog okvira »etničke« Posavine podosta širi prostorni okvir njezina političkoga pojma. Ali, kao što je navedeno ta su rješenja bila ili kratkoročna, ili nikada nisu ni zaživjela. U skladu s rečenim, u kontekstu prostornosti »etničke« Posavine i političkih konotacija vezanih uz nju i nadalje je ostalo nedefiniranim što se uopće moglo smatrati posavskim prostorima kojima je status primarno trebao ovisiti o hrvatskoj političkoj volji. Dakle takvima koje se bez rezerve moglo nazvati hrvatskim i koji su mogli predstavljati teritorijalnu osnovu političkog pojma Bosanske Posavine (dalje: »politička« Posavina), odnosno hrvatske posavske jedinice. Adekvatnim utvrđivanjem onog što se moglo smatrati prostornim okvirom »političke« Posavine u konačnici se stječe i mogućnost jasnijeg uvida u (ne)uspješnost »posavskog« segmenta hrvatske politike u razdoblju nakon raspada Jugoslavije i nastanka neovisne BiH.

Problematika konstitucije hrvatske posavske jedinice te njezine prostorne osnove predstavljala je sastavni dio problematike unutrašnjeg uređenja same BiH. Naime, po esencijalnom dijelu svoje ustavne definicije BiH je bila državom triju konstitutivnih, suverenih i međusobno jednakopravnih naroda tj. Hrvata, Srba i Muslimana (Bošnjaka).¹⁷ Dakle, svojevrsnom (kon)federacijom triju naroda. No tijekom komunističke vladavine BiH je u praksi funkcionirala kao unitarna država unutar koje nisu postojale samoupravne, primarno na etničkom načelu utemeljene nacionalne jedinice. Drugim riječima uobličavanje, pored ostalog i dijela Bosanske Posavine u većinski hrvatsku jedinicu, moglo je biti samo dijelom procesa koji bi vodio transformaciji cjelokupne BiH iz formalne (kon)federacije triju naroda u složenu državu konstituiranu od njihovih samoupravnih jedinica. Spomenuta je definicija indirektno govorila o tome što se tijekom procesa nastanka takve BiH

16 V. IVANOVIĆ, *Raspad Jugoslavije i stvaranje države Bosne i Hercegovine 1990.–1995.* (doktorski rad), Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2000, 153.

17 Vidjeti uvodni dio te članke 1., 2. i 282. Ustava Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine kod: *Ustavi i ustavni zakoni*, Zagreb, Informator, 1974, 62, 70, 103; vidjeti: *Amandmani LIX – LXXX na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, Novinsko-izdavačka organizacija Službeni list SR BiH, 1990.

moglo smatrati neospornom teritorijalnom osnovom tih triju jedinica. Takvom na kojoj je svaki od bh. naroda mogao čak i jednostrano utemeljiti teritorijalizirati svoju suverenost. Obzirom na to da su po rečenoj odrednici sva tri naroda imala jednak političko-pravni status, da niti jedan od njih nije smio nametati niti mu se smjela nametati politička volja drugih naroda – svaki je od naroda neospornom prostornom osnovom svoje političke jedinice unutar BiH mogao smatrati samo vlastite etničke prostore.

U kontekstu Bosanske Posavine rečeno je načelo praktično značilo da posavskim Hrvatima niti Srbi niti Bošnjaci nisu smjeli nametati vlastita (teritorijalna) politička rješenja. Ali jednako tako da niti Hrvati Bosanske Posavine nisu smjeli nametati svoja rješenja posavskim Srbima i Bošnjacima. Drugim riječima, kao pripadnici jednog od triju konstitutivnih, suverenih, te u odnosu na bh. Srbe i Bošnjake jednakopravnih naroda, Hrvati Bosanske Posavine s punim su pravom mogli zahtijevati unutrašnje uređenje BiH koje bi im omogućilo egzistenciju u samoupravnoj, većinski hrvatskoj posavskoj jedinici. No samoinicijativno mogli su je organizirati samo od onih naselja, ili dijelova pojedinih naselja u kojima su bili većinom. U osnovi, na vlastitim etničkim prostorima koji su, kao što je navedeno, zauzimali oko 1.233,77 km² ili 53,9% prostornosti »etničke« Posavine. Ti su prostori predstavljali nedvosmislen hrvatski dio Bosanske Posavine za čiju je »sudbinu«, u skladu sa ustavnim određenjem BiH, trebala biti mjerodavna samo hrvatska politička volja. Ujedno, oni su predstavljali i prostornu mjeru (ne)učinkovitosti »posavskog« segmenta hrvatske politike tijekom ratnih zbivanja u BiH od 1992. do 1995. godine.

Međutim, hrvatski etnički prostori u Bosanskoj Posavini bili su teritorijalno »isprepleteni« sa srpskim te u manjoj mjeri bošnjačkim prostorima. Kao takvi mogli su formirati samo prostorno diskontinuitetnu hrvatsku posavsku jedinicu. Formiranje teritorijalno kompaktne, a time i funkcionalnije jedinice, što je i bio politički zahtjev posavskih Hrvata, moglo se postići samo uključivanjem pojedinih srpskih i bošnjačkih prostora u njezin okvir. Ustavna odrednica BiH nije opravdavala jednostrano proglašenje tih prostora dijelom hrvatske posavske cjeline, a naročito ne eventualne nasilne pokušaje usmjerene u tom pravcu. No Hrvati su također s punim pravom mogli odrediti koji bi to bio racionalan te ujedno optimalan okvir kompaktne hrvatske jedinice u Bosanskoj Posavini te posredstvom pregovora, koji su se tijekom (pred)ratnih bh. zbivanja odvijali pod okriljem međunarodne zajednice, djelovati s ciljem njezina svestranog prihvaćanja.

Uvid u etnički, prostorni i demografski sastav »etničke« Posavine navodi na zaključak da je njezinu prostornost bilo ne samo pretenciozno u cijelosti promatrati kao eventualnu teritorijalnu osnovu »političke« Posavine, već i neproduktivno s aspekta hrvatskih političkih interesa. Jer unutar takve jedinice, unatoč svojoj relativno većinskoj zastupljenosti, Hrvati su u odgovarajućim okolnostima mogli postati političkom manjinom. Iz navedenog je razloga teritorijalni okvir poželjne hrvatske jedinice u Posavini trebao biti uži od okvira »etničke« Posavine. Bez

onih, dominantno srpskih i bošnjačkih prostora koji nisu sprječavali nastanak kompaktne hrvatske jedinice, a koji bi uključivanjem u nju slabili njezin hrvatski karakter. Konkretno, bez srpske enklave unutar poteza koji »zatvaraju« Derventa, Dobo, Gradačac i Modriča te bošnjačke enklave središnjeg dijela općine Brčko. Izuzimanjem spomenute, mnogoljudne bošnjačke enklave iz sastava »političke« Posavine izvan njezina okvira ostali bi i hrvatski, u odnosu na istu enklavu rijetko naseljeni prostori koji se nalaze istočno od nje.

Sve u svemu, isključivanjem spomenutih krajeva iz »etničke« Posavine (na zemljovidu br. 4 i tablici br. 2 prostori označeni s 9a, 21, 22 i 23) dobiva se kompaktan prostor koji je mogao biti smatran racionalnim i optimalnim okvirom eventualne hrvatske posavske jedinice unutar složeno uređene BiH. Kao takva ona bi zauzimala 1.688,58 km² ili 3,30% teritorija BiH. Po popisu iz 1991. godine unutar navedene prostornosti obitavalo je ukupno 234.421 stanovnika. Od toga 124.193 ili 52,98% Hrvata, 35.068 ili 14,96% Bošnjaka, 57.291 ili 24,44% Srba, 12.452 ili 5,31% Jugoslavena te 5.417 ili 2,31% ostalih. Pored navedenog, unutar »političke« Posavine hrvatski su etnički prostori zauzimali 1.146,56 km², ili čak 67,9% njene prostornosti. Srpski 465,01 km² ili 27,54%, a bošnjački 77,01 ili 4,56%. Unutar spomenutih hrvatskih etničkih prostora živjelo je 1991. godine ukupno 125.711 stanovnika. Od toga 109.017 Hrvata, 1.310 Bošnjaka, 11.578 Srba, 1.705 Jugoslavena te 2.101 ostalih.

Bitno je naglasiti da je za trajanja rata u BiH, konkretno tijekom prve polovice 1993. godine sama međunarodna zajednica, posredstvom tada aktualnog Vance-Owenova plana unutrašnjeg uređenja i administrativno-etničke podjele BiH, predviđala formiranje provincije br. 3 koja je po svom prostornom okviru i etničko-demografskom sastavu imala biti gotovo identična ovdje naznačenoj hrvatskoj posavskoj jedinici.¹⁸ Važno je istaknuti da se Vance-Owenov plan, za razliku od planova unutrašnjeg uređenja i podjele BiH koji su slijedili nakon njegove propasti krajem svibnja 1993. godine, pri određivanju unutrašnje podjele BiH nije rukovodio rezultatima ratnih osvajanja već primarno etničkim i prostorno-funkcionalnim odrednicama.¹⁹

Utjecaj rata u Bosni i Hercegovini (1992-1995) na političke pozicije bosansko-posavskih Hrvata

Demokratizacijom unutrašnjih odnosa u Jugoslaviji, uvođenjem višestranačja, time što su u BiH na prvim demokratskim izborima krajem 1990. godine

18 Uvid u prostorni okvir provincije br. 3 Vance-Owenovog plana posredstvom: S. BLAŽANOVIĆ, *Bosanska Posavina*, Orašje, Domovinska zajednica Bosanske Posavine, 1993, 74.

19 D. OWEN, *Balkanska Odiseja*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada / Hrvatski institut za povijest, 1998.

pobijedile nacionalno-afirmativne stranke – tj. uz HDZ BiH i Srpska demokratska stranka BiH te bošnjačka Stranka demokratske akcije²⁰ – stvarao se politički prostor za adekvatniju regulaciju statusa i odnosa bh. naroda. Ustav BiH, odnosno ustavna odrednica te republike, kao države triju konstitutivnih, suverenih i jednakopravnih naroda, pružala je relativno široke mogućnosti za kreaciju svestrano prihvatljivog unutrašnjeg uređenja BiH. U osnovi za njezinu transformaciju iz formalne (kon)federacije triju naroda u složeno uređenu multietničku državu koju bi formirale primarno na nacionalnom principu utemeljene teritorijalno-samoupravne cjeline. Takvoj transformaciji podršku je davala i sama međunarodna zajednica posredstvom svog plana unutrašnjeg uređenja BiH (Cuthileirov plan).²¹ S političkog aspekta gledano, riječ je bila o okolnostima unutar kojih je uspostava pretežito hrvatske, posavske autonomne jedinice u BiH izgledala više nego izvjesnom.

Međutim, oslanjajući se na srbiziranu JNA, na vlastitu vojnu nadmoć, srpsko političko vodstvo nije osjećalo potrebu za kompromisnim rješenjem međunacionalnih odnosa u BiH, već se odlučilo oružanom agresijom ostvariti vlastite, maksimalističke ciljeve, tj. uspostaviti srpsku državu (Republika Srpska, dalje: RS) na dvije trećine bh. prostornosti²² te je u konačnici pripojiti Srbiji. Takvim srpskim djelovanjem, koje hrvatska i bošnjačka strana nisu mogle, a međunarodna zajednica nije bila spremna spriječiti – urušena je mogućnost za konstruktivno, svestrano prihvatljivo uređenje BiH.

Srpska velikodržavna agresija u svojoj je intenzivnoj formi započela upravo u Bosanskoj Posavini. Odmah nakon proglašenja bh. neovisnosti početkom ožujka 1992. godine. Pored toga u tom je dijelu BiH imala i najrazorniji karakter. Dva su bitna razloga utjecala na srpsko, izrazito agresivno djelovanje na posavskom tlu. Kao prvo, Srbi su jedino na posavskom prostoru mogli uspostaviti fizičku vezu tj. »koridor« koji bi povezivao dijelove Hrvatske koje su okupirali tijekom 1990-1991. (dio sjeverne Dalmacije, Like, Korduna, Banije i zapadne Slavonije) te bosansko-krajiške dijelove RS sa istočnim dijelovima BiH uključenim u RS i sa Srbijom. U tom smislu posavski im je prostor bio od strateške važnosti. Kao drugo, u »etničkoj« Posavini živjelo je, kao što je navedeno oko 90.000 Srba dok su srpske enklave zauzimale oko 40% njezina teritorija. To je bilo dovoljno da Srbi, u skladu sa svojim velikodržavnim kriterijima praktički cijelu

20 O prvim demokratskim bh. izborima i njihovim rezultatima vidjeti: N. HERCEG / Z. TOMIĆ, *Izbori u Bosni i Hercegovini*, Mostar, Sveučilište u Mostaru / Centar za studije novinarstva, 1998.

21 Uvid u Cuthileirov plan (»Tekst izjave o načelima za novo ustrojstvo BiH« – 18. ožujka 1992) posredstvom: M. TUĐMAN (priredio), *Istina o BiH: dokumenti 1991.-1995.*, Zagreb, Slovo M, 2005, 156-159; dnevni list Slobodna Dalmacija, Split, 20. ožujka 1992, 8.

22 A.F. MARKOTIĆ, *Bosna ostaje bez svjedoka*, Mostar, Matica hrvatska – Mostar, 1999, 263-266; S. VUDVORD, *Balkanska tragedija*, Beograd, Filip Višnjić, 1997, 210.

»etničku« Posavinu doživljavaju kao – srpsku. Takvima su doživljavali i prostore na kojima su imali daleko manji udio u ukupnom stanovništvu i vlastitim etničkim teritorijama. Na primjer, pretežito Hrvatima i Bošnjacima nastanjene dijelove istočne Hercegovine (dio općina Mostar i Čapljina, općine Stolac i Ravno). Doživljaj navedenih prostora kao srpskih podrazumijevao je da ih se ima i dovesti pod srpsku političku (vojnu) kontrolu.

Početni rezultati srpske agresije u Bosanskoj Posavini – koja je na hrvatska i bošnjačka naselja bila usmjerena iz posavskih mjesta nastanjenih (i) Srbima te iz pravca Bosanske Krajine i Semberije – nisu mogli zadovoljiti srpsku stranu. Srbi su kontrolirali gotovo sve svoje krajeve te Hrvatima i Bošnjacima nastanjene dijelove Bosanske Posavine koji su stajali na putu nastanka »koridora« tj. prisavske dijelove općine Brčko, većinu hrvatskih naselja u općini Bosanski Šamac te Modriču i dio hrvatskih naselja modričke općine. No, preostali, veći dio Posavine i nadalje su nadzirali Hrvati i Bošnjaci. Štoviše, u svibnju 1992. godine uspjeli su oslobođenjem Modriče i krajeva uokolo nje ne samo »presjeći« srpski »koridor«, tada u fazi nastajanja, već i zauzeti srpska naselja u bosansko-brodskoj i odžačkoj općini. Takvo je stanje dalo poticaj otpočinjanju velike i sveobuhvatne srpske ofenzive na bosansko-posavskom ratištu početkom lipnja. Ona će do polovice srpnja 1992. godine rezultirati osvajanjem gotovo cjelokupne »etničke« Posavine. Pod hrvatskom kontrolom ostali su tek (manji) dijelovi općina Bosanski Brod, Derventa, Bosanski Šamac i Orašje. Početkom listopada Srbi su osvojili zadnje prostore pod hrvatskom kontrolom na tlu bosansko-brodске i derventske općine. Od jugo-istočnih dijelova »etničke« Posavine pod hrvatskom i bošnjačkom kontrolom ostao je do kraja ljeta 1992. godine tek veći dio općine Brčko kao i hrvatska naselja općine Srebrenik. Ujedno, iz svih krajeva koje su Srbi zauzeli te uključili u Republiku Srpsku, hrvatski je i bošnjački živalj gotovo u potpunosti izbjegao.²³

Prikazanim djelovanjem srpska je strana osigurala čvrstu uspostavu njoj, toliko bitnog »koridora«. No, navedena se osvajanja nisu mogla dovoditi tek u kontekst tog srpskog, strateškog cilja. »Koridor« je mogao funkcionirati i bez osvajanja najvećeg dijela hrvatskih i bošnjačkih posavskih naselja. Uglavnom preko srpskih etničkih prostora na liniji Doboj-Modriča-Brčko. Na koncu, on je na prostoru brčanske općine bio širok svega nekoliko kilometara što nije dovodilo u pitanje njegovu funkcionalnost. Osvajanje niza hrvatskih i

23 Tijek ratnih događaja i teritorijalnih rezultata ratnih sukoba na tlu Bosanske Posavine prema: K. ROTIM, *Obrana Herceg-Bosne*, Široki Brijeg, Grafotisak, 1997, knj. 1., 270-309; S. MIKIĆ, *Bosanska Posavina »u krvi i plamenu«*, Orašje, nakladnik: Općinski odbor HDZ BiH – Odžak, 1995. O dimenzijama ratnih zločina počinjenih od srpskih postrojba na tlu Bosanske Posavine vidjeti: A. MILINOVIĆ (glavni urednik), *Bosanska Posavina i Sjeverozapadna Bosna – srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima (1991–1995)*, Zagreb/Orašje/Mostar/Sarajevo, 1999.

bošnjačkih naselja, koja su se primjerice između Bosanskog Broda i Doboja protezala uzduž sedamdesetak cestovnih kilometara bilo je rezultatom klasične osvajačke politike koja je zauzimanjem tih prostora htjela osigurati veći stupanj kompaktnosti RS te komoditeta srpskim etničkim prostorima unutar »etničke« Posavine. S tim u vezi, jedan od bitnih razloga pada hrvatskih i bošnjačkih prostora bio je u činjenici što je ona, kako je prethodno naglašeno bila i prostorom snažne prostorno-demografske zastupljenosti Srba. Bez te, izrazite srpske zastupljenosti Hrvati i Bošnjaci ne bi se suočili s prikazanom, također izrazitom srpskom motivacijom usmjerenom na potpuno osvajanje Posavine.

Hrvatsko-bošnjački ratni sukob tijekom 1993. i početkom 1994. godine, izazvan različitim viđenjima unutrašnjeg uređenja BiH i okončan u ožujku 1994. godine formiranjem hrvatsko-bošnjačke Federacije BiH (FBiH)²⁴ – dovelo je do dodatnog slabljenja hrvatskih posavskih pozicija. Na prostoru od Srba obranjenog, jugoistočnog dijela »etničke« Posavine, koji je funkcionirao u sklopu pretežito Bošnjacima nastanjene sjeverne Bosne, Hrvati su praktički svedeni na razinu političke manjine unutar dijela BiH pod bošnjačkom kontrolom. Obranjeni, pak, prostori šamačke i oraške općine, ukidanjem Herceg-Bosne i uspostavom FBiH upravno se transformiraju u Posavsku Županiju FBiH.

Nakon gubitka najvećeg dijela vlastitih posavskih prostora Hrvati su vojno uspjeli vratiti tek pojedina naselja uokolo Orašja u listopadu 1992. godine.²⁵ Ujedno, nakon propasti Vance-Owenova plana, morali su se suočiti s međunarodnim pristupom koji je do mira u BiH htio doći izlaženjem u susret srpskom zahtjevu za priznanjem RS kao de facto posebne države unutar BiH koja bi zauzimala oko polovice kompaktnog bh. teritorija.²⁶ Uključujući dakle i »koridor« u Posavini. U takvim okolnostima hrvatska je politika morala reducirati vlastite »posavske« ciljeve te ih svodi na zahtjev za prostorno cjelovitom hrvatskom jedinicom koja bi obuhvaćala barem prisavski dio između Bosanskog Broda i Orašja.²⁷ No naredna dva međunarodna plana, tj. Owen-Stoltenbergov te Akcioni plan Europske Unije (druga polovica 1993) nudila su im tek teritori-

24 Vidjeti više u: C.R. SHRADER, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u Srednjoj Bosni*, Zagreb, Golden marketing/Tehnička knjiga, 2003.

25 M. BABIĆ, *Owen-Stoltenbergovo i međunarodno diplomatsko legaliziranje srpske okupacije i zločina u Bosanskoj Posavini*, Vidovice – Zagreb, Croatan, 1994, 74.

26 D. OWEN, *Balkanska Odiseja*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada/Hrvatski institut za povijest, 1998.

27 P. LUCIĆ (priredio), *Stenogrami o podjeli Bosne*, Split/Sarajevo, Kultura & Rasvjeta / Civitas, 2005, knj. 1. i 2; Zemljovid »reducirane« bosansko-posavske jedinice koji je hrvatska oficijelna politika vjerojatno koristila prilikom pregovora pod okriljem međunarodne zajednice vidjeti kod: M. BABIĆ, *Owen-Stoltenbergovo i međunarodno diplomatsko legaliziranje srpske okupacije i zločina u Bosanskoj Posavini*, Vidovice – Zagreb, Croatan, 1994, 97, 100-101.

jalno skromne i međusobno nepovezane dijelove Posavine.²⁸ Idući međunarodni model unutrašnjeg uređenja BiH, odnosno Plan kontaktne skupine (od polovice 1994) ipak je izišao u susret reduciranim hrvatskim zahtjevima. U okviru FBiH predviđao je teritorijalno kompaktnu posavsku cjelinu. S tim da bi se južno od nje imao nalaziti srpski »koridor«. No, taj su plan Srbi odbacili.²⁹

Glavni poticaj konačnom unutrašnjem uređenju BiH te određenju obima RS i FBiH proizišao je iz rezultata usuglašene hrvatsko-bošnjačke vojne ofenzive na prostore Bosanske Krajine tijekom druge polovice 1995. godine. Tom ofenzivom prostornost je RS svedena s gotovo dvije trećine BiH na manje od polovice njenog teritorija. U tim okolnostima, nakon što je prethodno prihvatila da Srbi zadrže polovicu BiH, sama međunarodna zajednica okončava hrvatsko-bošnjački pritisak na RS te daje poticaj intenzivnim političkim pregovorima.³⁰ Oni su okončani u Daytonu krajem 1995. godine uspostavom BiH konstituirane od RS i FBiH. Prva je zauzela oko 49% a druga oko 51% teritorija »daytonske« BiH. Tijekom navedenih političkih pregovora hrvatsko izaslanstvo nije uspjelo ostvariti niti svoje reducirane »posavske« zahtjeve. Iako je u »trenutku« okončanja ratnih djelovanja pod hrvatskom kontrolom bilo gotovo 24% BiH, te unatoč tome što je hrvatska strana tijekom pregovora prepustila Srbima oko 4% bh. teritorija, zauzvrat je u Posavini dobila tek Odžak i pojedina naselja uokolo tog mjesta. Ukupno nekih 158,4 km² ili 0,31% BiH koji je uključen u već formiranu Posavsku Županiju FBiH. Prostori koje su Hrvati predali Srbima u osnovi su predstavljali preduvjet za srpske teritorijalne ustupke Bošnjacima. Konkretno, Srbi su prepustili Bošnjacima zaleđe (istočnog) Mostara, krajeve koji su omogućili nastanak bošnjačkog »koridora« do Goražda, teritorije posredstvom kojih su držali Sarajevo u okruženju (Vogošća, Ilijaš, Ilidža) te one koji su imali osigurati nesmetanu vezu između Sarajeva i Tuzle. Dakle, svi navedeni prostori pod bošnjačku su kontrolu došli zahvaljujući hrvatskom vojnom, ljudskom, materijalnom, političkom žrtvovanju. Indirektno, ono je dovelo do deblokade Sarajeva i Goražda.

Početakom 2000. formirana je još jedna administrativna jedinica u BiH. Od prostornosti bivše općine Brčko (493 km²) oblikovan je Distrikt Brčko, tj. samoupravni teritoriji pod vrhovnim međunarodnim nadzorom.³¹ Nastao je

28 Uvid u zemljovide Owen-Stoltenbergovog te Akcionog plana EU posredstvom: Z. SANČEVIĆ, *Pogled u Bosnu*, Zagreb, Naprijed, 1998, 208-209, 212.

29 Uvid u zemljovid Kontaktne skupine posredstvom: M. BABIĆ, *Owen-Stoltenbergovo i međunarodno diplomatsko legaliziranje srpske okupacije i zločina u Bosanskoj Posavini*, Vidovice – Zagreb, Croatan, 1994, 110; Z. SANČEVIĆ, *Pogled u Bosnu*, Zagreb, Naprijed, 1998, 216-217.

30 K. BILT, *Zadatak mir*, Beograd, 1999, Radio B92, str. 171-172, 183; R. HOLBROOKE, *Završiti rat*, Sarajevo, TKP Šahinpašić, 1998, 198-199; D. OWEN, *Balkanska Odiseja*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada / Hrvatski institut za povijest, 1998, 399.

»stapanjem« dijelova te općine koji su se prethodno nalazili pod bošnjačkom (oko 59%), srpskom (39%), ili hrvatskom (2%) kontrolom. Na prvim je prostorima 1991. godine živjelo oko 13.230 Hrvata, na drugima 8.846, a na trećima nisu ni obitali (srpsko selo Vučilovac; proračun se odnosi na dio općine Brčko kojeg promatramo kao dio »etničke« Posavine).³²

Sve u svemu, ratom u BiH, pregovorima posredstvom kojih je okončan te naknadnim utemeljenjem Distrikta Brčko od ukupno 1.233,77 km² koliko su zauzimali hrvatski prostori unutar »etničke« Posavine, njih 252,27 km² ili 20,45%, našlo se unutar Posavske Županije FBiH, 208,88 km² ili 16,93% unutar Distrikta Brčko, 38,43 km² ili 3,11% unutar Tuzlanske Županije te 734,19 km² ili 59,51% unutar RS. Od 133.467 Hrvata »etničke« Posavine približno njih 43.957 ili 32,94% obitalo je 1991. godine na prostorima koji su postali dijelom Posavske Županije, 22.076 ili 16,54% na teritoriju koji je zauzeo Distrikt Brčko, 5.421 ili 4,06% na prostoru koji je uključen u Tuzlansku Županiju te 62.013 ili 46,46% na područjima koja su postala dijelom RS (vidjeti zemljovid br. 5).³³

Sama kvaliteta političko-pravnog statusa bosansko-posavskih Hrvata u direktnoj je vezi s time unutar koje se od četiri navedene administrativno-političke cjeline nalazi dio Posavine u kojem obitali, ili su obitali. Postanak Posavske Županije rezultat je hrvatskih obrambenih i političkih napora usmjerenih na utemeljenje hrvatske posavske jedinice unutar BiH. Ona zauzima 324,6 km² na kojima je 1991. godine živjelo 61.229 stanovnika. Od toga 43.957 ili 71,79% Hrvata, 8.104 ili 13,24% Bošnjaka, 6.399 ili 10,45% Srba, 1.759 ili 2,87% Jugoslavena te 1.010 ili 1,65% ostalih. Po procjenama s kraja 2004. godine na istom prostoru živjelo je ukupno 44.648 stanovnika od čega 36.779 Hrvata, 6.723 Bošnjaka, 780 Srba i 366 ostalih.³⁴ Prikazani demografsko-etnički odnosi na prostoru Posavske Županije omogućuju Hrvatima apsolutnu vlast unutar nje. Međutim, opseg te vlasti umanjuje činjenica političko-pravne transformacije FBiH iz hrvatsko-bošnjačke tvorevine u de facto bošnjački nacionalni entitet.³⁵ Značaj

31 Vidjeti Konačnu arbitražnu odluku za Brčko Distrikt BiH na internetskoj stranici: <http://www.bdcentral.net/VazniAkti/KonacnaArbitraznaOdluka-hr/konacnaarbitraznaodluka.pdf/view>.

32 Hrvatska sela koja su bila pod srpskom okupacijom navedena kod: M. BABIĆ, *Owen-Stoltenbergovo i međunarodno diplomatsko legaliziranje srpske okupacije i zločina u Bosanskoj Posavini*, Vidovice – Zagreb, Croatia, 1994, 71.

33 Rezultati proračuna o broju Hrvata, koji su 1991. godine obitali na prostorima koji su postali dijelom Posavske Županije, Tuzlanske Županije i RS, približne su vrijednosti jer su ratnim djelovanjima pojedina hrvatska naselja podijeljena između različitih političko-teritorijalnih cjelina na tlu nekadašnje »etničke« Posavine.

34 Internetske stranice Vlade Županije Posavske (dio: »O Županiji): http://www.zupanija-posavska.ba/zupanija/index.php?option=com_content&task=view&id=136&Itemid=168.

te transformacije manje se osjeća na prostorima FBiH koji su bili pod hrvatskom vojnom i političkom kontrolom tijekom rata u BiH. Naročito u Posavskoj Županiji u kojoj su Hrvati izrazita većina i koja je srpskim »koridorom« odvojena od ostatka FBiH. No Hrvati koji su se tijekom rata našli pod bošnjačkom kontrolom, uključujući Hrvate gradačačke i srebreničke općine koji su nastanjivali dijelove »etničke« Posavine i koji se nalaze unutar Tuzlanske Županije FBiH, u osnovi su naspram Bošnjaka svedeni na nacionalno-manjinski politički status.

Utemeljenjem Distrikta Brčko Hrvati brčanske općine našli su se u neusporedivo boljoj političko-statusnoj poziciji od one u kojoj su bili tijekom rata. Naime, s dijela te općine koji se nalazio pod srpskom kontrolom bili su protjerani, ili svedeni, ukoliko su ostali na svojim ognjištima, na egzistencijalno ugroženu manjinu. Na dijelu iste općine koji je u Distrikt »unijela« FBiH imali su de facto nacionalno-manjinski politički status u odnosu na Bošnjake (Tuzlanska Županija). Obzirom na unitarni karakter političke vlasti u Distriktu,³⁵ obzirom na izmijenjenu etničku sliku na prostorima koje zauzima, na to da je formiran od teritorija koji su bili pod srpskom ili bošnjačkom kontrolom i utjecajem – Hrvati su brčanskog prostora i nadalje u svojevrsnom političko-manjinskom statusu. No činjenica da su na tlu te općine 1991. godine sačinjavali 25,39% od ukupnog stanovništva, da su njihovi etnički prostori zauzimali 208,88 km² ili 42,37% općinskog prostora, da nad Distriktom vrhovnu kontrolu ima međunarodna zajednica te da su uklonjene glavne političke prepreke povratku izbjeglih, trebala bi umanjiti negativne značajke koje sa sobom nosi taj status.

35 U prijedlogu Biskupske Konferencije Bosne i Hercegovine za novo ustrojstvo BiH (»Bosna i Hercegovina – izvor nestabilnosti i prijetnja miru, ili buduća članica EU-a« – 29. listopada 2005) uz ostalo se konstatira da su dosadašnje promjene unutrašnjeg uređenja »daytonske« BiH, primarno provedene (nametane) od strane međunarodne zajednice omogućile ne samo da RS i nadalje »ostane u rukama Srba« već i proces prelaska FBiH »u ruke Bošnjaka«. S tim u vezi, u rečenom se prijedlogu konstatira »da Bošnjaci u entitetu FBiH, a u Srbi u entitetu RS-a jednostavnom većinom donose zakone ne obazirući na stavove, ili poziciju Hrvata« te da se »bez i protiv predstavnika hrvatskog naroda u vlasti, sazivaju sjednice Vlada i Parlamenata i donose odluke.« Što pak politička minorizacija Hrvata unutar same FBiH, koja je po svrsi svog utemeljenja trebala funkcionirati kao zajednički hrvatsko-bošnjački entitet, znači u praksi »vidi se kod donošenja bilo kojega zakona, pa i onih od vitalnog interesa za hrvatski narod. Nakon što i takav zakon (školstvo, mediji, policija...) nadglasavanjem većine (Bošnjaci, S.M.) prihvati Zastupnički dom Federacije BiH, on ne stupa na snagu dok ga ne potvrdi Dom naroda BiH, gdje predstavnici naroda imaju pravo veta pozivajući se na vitalni nacionalni interes. Međutim, i tu je situacija prividno riješena - jer nakon pozivanja na vitalni nacionalni interes o tome ima li osnove da se proglasi vitalni nacionalni interes pojedinog naroda, ne odlučuje Doma naroda, nego u konačnici Povjerenstvo koje je ustanovljeno unutar Ustavnog suda FBiH. A u Ustavnom sudu članovi se imenuju tako da većinski narod (Bošnjaci, S.M.) ima više članova.« Uvid u dokument posredstvom internetske stranice: <http://www.ktabkbih.net/#>.

36 Vidjeti Statut Brčko Distrikta na internetskoj stranici: <http://www.bdcentral.net/VazniAkti/Statut-hr/4.Statut%20Brcko%20distrikta%20BiH-precisceni%20tekst%20%20H.pdf/view>.

S prostora »etničke« Posavine koji se nalaze u sastavu RS Hrvati su, kao što je istaknuto masovno izbjegli još 1992. godine. Oni koji su preostali na tim teritorijama bili su svedeni na status obespravljenih i životno ugroženih podložnika. Nakon rata, zahvaljujući pritisku međunarodne zajednice dolazi do izvjesne demokratizacije RS. Time se značajno popravlja pozicija Hrvata koji su ostali na njezinu tlu te se stvaraju okvirne pravne i tehničke pretpostavke za povratak izbjeglih. Međutim, sve te promjene nisu dovele do imalo značajnijeg hrvatskog povratka na posavske prostore RS.³⁷ Dijelom zbog negativnog odnosa njezinih središnjih i lokalnih struktura vlasti prema takvom povratku, a dijelom zbog psihološke barijere koja i nadalje stoji pred njim. Naime, riječ je prostoru koji je bio većinski hrvatski, za koji se s pravom pretpostavljalo da će biti dijelom hrvatske posavske jedinice i koji je sama međunarodna zajednica, u kontekstu vlastitih korektnih unutrašnjih podjela bh. teritorija, vidjela kao dio takve jedinice. Napokon, Hrvati su tu ratovali ne samo s ciljem da ga obrane od srpske agresije već i sa namjerom da osiguraju njegovu transformaciju u hrvatsku posavsku jedinicu unutar BiH. Iz navedenih razloga izuzetno im je teško prihvatiti činjenicu da će povratkom na vlastite etničke prostore doći pod srpsku vlast i de facto biti svedeni na status nacionalne manjine u srpskoj etno-političkoj tvorevini.

Ipak, obzirom na ulogu koju je preuzela u kontekstu povratka izbjeglih i prognanih, međunarodna je zajednica trebala iznaći modalitete posredstvom kojih bi se nadišlo političke, tehničke, psihološke prepreke koje stoje pred, barem djelomičnim hrvatskim povratkom na prostore »etničke« Bosanske Posavine koji se nalaze unutar RS. Dijelom i zbog političke korektnosti prema Hrvatima tih prostora. Jer teško je opravdati činjenicu da im se tijekom rata, sukladno posavskim etničkim realitetima načelno priznavalo pravo da budu dijelom većinski hrvatske teritorijalne jedinice, a da naknadno nisu otklonjene prepreke koje čak i nacionalno najnezahtjevnijim Hrvatima onemogućavaju povratak na vlastita ognjišta. O tome da ih je međunarodna zajednica u stanju otkloniti svjedoči primjerice značajan povratak Srba na prostore općina Drvar, Bosansko Grahovo i Glamoč.³⁸ Dakle, općina koje su svi međunarodni planovi do Daytonskog mirovnog sporazuma smještali u okvir srpske jedinice,

37 Po tvrdnji Mate Gogića, predsjednika Zajednice prognanih, izbjeglih i iseljenih iz Bosanske Posavine, koju je dao Radiju Slobodna Europa 12. veljače 2008. godine, do početka te godine na prostore RS između Bosanskog Broda i Doboja vratilo se tek 1.400-1.500 Hrvata (posredstvom internetske stranice: <http://www.danas.org/content/Article/977509.html>). Prije rata, po popisu iz 1991. godine na tim je prostorima živjelo oko 40.000 Hrvata (na zemljovidu br. 4 i tablici br. 2 prostori 1-8).

38 O povratku izbjeglih Srba na prostore Herceg-Bosanske Županije vidjeti internetske stranice: <http://www.unhcr.ba/handbook%2Fbos%2Fcantons/c10.htm>; http://www.unhcr.ba/updatejan08/SP_12_2007.pdf; <http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199907/90729-003-pubs-sar.htm>; <http://www.fzs.ba/Podaci/10.pdf>.

unutar kojih je srpski živalj bio angažiran na realizaciji projekta RS te koje su se nakon okončanja rata našle unutar, uvjetno rečeno hrvatske Herceg-Bosanske Županije FBiH sa sjedištem u Livnu.

U svakom slučaju, ukoliko se uzme u obzir dosadašnji, izuzetno skroman hrvatski povratak na prostore »etničke« Bosanske Posavine koji su dijelom RS, činjenica da taj entitet ostaje stabilnim, međunarodno zagaran-tiranim političkim realitetom unutar BiH, da su rečeni posavski prostori u međuvremenu naseljavani Srbima iz drugih dijelova BiH pa i Hrvatske, da je prošlo već šesnaest godina od masovnog hrvatskog zbjega s tih prostora, da nakon toliko godina tek kod izrazite manjine izbjeglih, čak i u »idealnim« uvje-tima postoji spremnost za povratkom – može se zaključiti da su Hrvati svoje posavske prostore unutar RS izgubili ne samo politički već i etnički.

Nažalost, vladajuće hrvatske političke strukture u Hrvatskoj i BiH nisu učinile mnogo da se izbjeglim i prostorno disperziranim bosansko-posavskim Hrvatima, u okolnostima koje im sprječavaju egzistenciju na prostorima povijesne ukorijenjenosti osigura nov i primjeren teritorijalni okvir. On bi im omogućio da očuvaju intenzivne međusobne veze, da nadalje razvijaju bosansko-posavski segment vlastitog kulturnog identiteta te da ostanu prepoznatljivom zajednicom unutar nacionalnog hrvatstva.

Zaključak

Srpska velikodržavna agresija, njezina uspješnost u bosansko-posavskom pros-toru, uvažavanje ratnih linija pri oblikovanju unutrašnje podjele BiH rezultirali su, uz ostalo nestankom »etničke« Posavine kao specifične etničko-prostorne cjeline unutar BiH. Jednako tako i gubitkom mogućnosti da hrvatski etnički prostori unutar nje budu prostornom osnovicom za nastanak političko-teritorijalne jedinice koja bi omogućila slobodan nacionalni i sveukupni razvitak posavskih Hrvata. Općenito gledano, uz takvu jedinicu, koja je uz ostalo trebala obuhvaćati barem najveći dio hrvatskih posavskih prostora koji su se našli u RS, hrvatske bi pozicije i u samoj BiH bile daleko snažnije.

Sama Posavska Županija predstavlja prostorno-demografski minimum u odnosu na okvir kakav je trebala imati hrvatska posavska jedinica na temelju etničkih karakteristika Posavine. Što je posebice bitno, ukoliko se proces transformacije FBiH u bošnjački nacionalni entitet uspješno privede kraju, bit će minimaliziran i sam sadržaj političke autonomije koju Hrvati ostvaruju posredstvom Posavske Županije. Time bi se u konačnici status Hrvata s prostora »etničke« Posavine sveo na status nacionalne manjine u srpskom (RS) i bošnjačkom (FBiH) entitetu unutar BiH. Razlike u statusu posavskih Hrvata RS i FBiH

proizlazile bi iz političko-ratnog iskustva stečenog u prethodnom razdoblju no politički-pravno u oba bi entiteta bili u istovrsnom položaju. Drugim riječima, uz poznatu činjenicu da je gotovo polovica posavskih Hrvata živjela na prostorima koji su se našli u RS svoje bi značenje, barem za hrvatsko društvo trebala imati i činjenica da je druga polovica posavskih Hrvata živjela, ili živi na prostorima koji se sve više svode na ekskluzivno bošnjačke političke prostore. Riječ je o procesu koji se provodi postupno, posredstvom suptilnog političkog djelovanja te koji zahvaljujući manipulacijama hrvatskim traumatičnim iskustvom proizišlim iz srpske agresije na posavske prostore tijekom 1992. godine uspijeva proći gotovo nezapaženo i bez imalo značajnijeg hrvatskog otpora.

Prilozi:

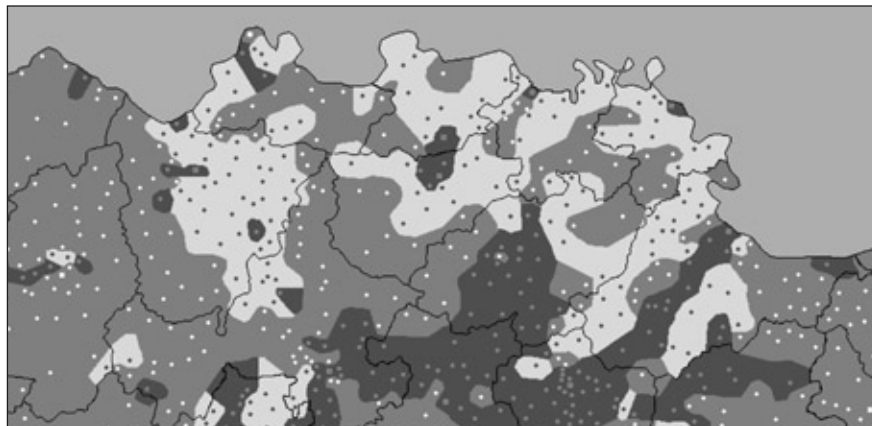
Tablica br. 1: Veličina i etnički sastav (pri)posavskih općina BiH (1991)

Općina	km ²	stanov- nika	HRVATI		BOŠNJACI		SRBI		JUGO- SLAVENI		OSTALI	
			broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
BIJELJINA	734	96988	492	0,51	30229	31,17	57389	59,17	4426	4,56	4452	4,59
B. DUBICA	499	31606	488	1,54	6440	20,38	21728	68,75	1851	5,86	1099	3,48
B. GRADIŠKA	762	59974	3417	5,70	15851	26,43	35753	59,61	3311	5,52	1642	2,74
B. BROAD	234	34138	13993	40,99	4088	11,97	11389	33,36	3664	10,73	1004	2,94
B. ŠAMAC	219	32960	14731	44,69	2233	6,77	13628	41,35	1755	5,32	613	1,86
BRČKO	493	87627	22252	25,39	38617	44,07	18128	20,69	5731	6,54	2899	3,31
DERVENTA	516	56489	21952	38,86	7086	12,54	22938	40,61	3348	5,93	1165	2,06
DOBOJ	684	102549	13264	12,93	41164	40,14	39820	38,83	5765	5,62	2536	2,47
GRADAČAC	405	56581	8613	15,22	33856	59,84	11221	19,83	1436	2,54	1455	2,57
GRAČANICA	387	59134	132	0,22	42599	72,04	13558	22,93	1530	2,59	1315	2,22
LOPARE	429	32537	1263	3,88	11990	36,85	18243	56,07	583	1,79	458	1,41
MODRIČA	297	35613	9805	27,53	10375	29,13	12534	35,20	1851	5,20	1048	2,94
ODŽAK	205	30056	16338	54,36	6220	20,69	5667	18,85	1147	3,82	684	2,28
ORAŠJE	166	28367	21308	75,12	1893	6,67	4235	14,93	626	2,21	305	1,08
PRNJAVOR	631	47055	1721	3,66	7143	15,18	33508	71,21	1757	3,73	2926	6,22
SRBAC	447	21840	140	0,64	940	4,30	19382	88,75	811	3,71	567	2,60
SREBRENİK	249	40896	2752	6,73	30528	74,65	5308	12,98	1203	2,94	1105	2,70
UGLJEVIK	199	25587	56	0,22	10241	40,02	14468	56,54	290	1,13	532	2,08

Zemljovid br. 1: Dio (pri)posavskih općina BiH (1991)

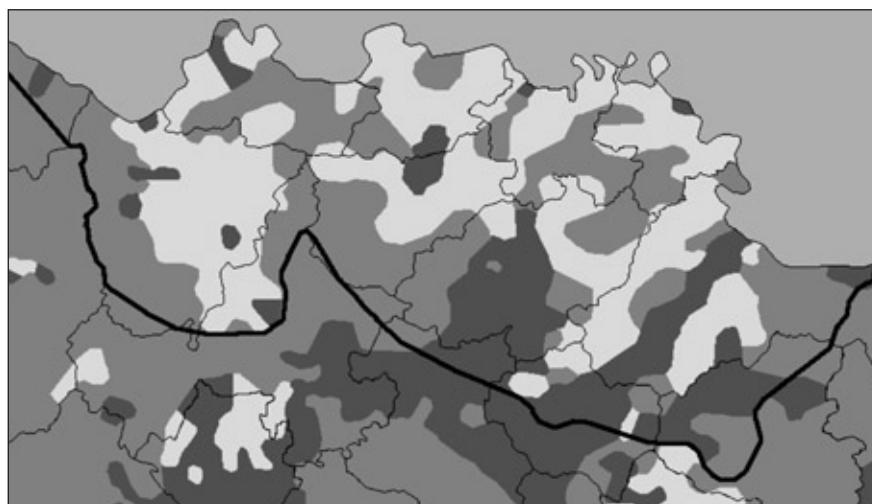

Zemljovid br. 2: Etnički karakter dijela (pri)posavskih općina BiH po popisu stanovništva 1991.

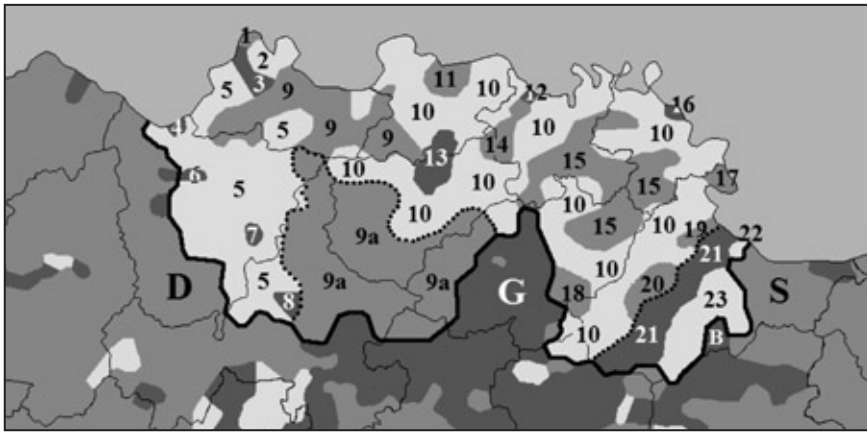
linije – vanjske granice BiH i granice bh. općina; tamne točke/bijelo – većinski hrvatska naselja/hrvatski etnički prostori; svijetle točke/tamno – većinski bošnjačka naselja/bošnjački etnički prostori; bijele točke/svijetlo – većinski srpska naselja/srpski etnički prostori. Zemljovid izradio dr. sc. Saša Mrduljaš. Etnički raspored prema podacima: J. GELO / M. GRIZELJ / A. AKRAP (priredili), Stanovništvo BiH – narodnosni sastav po naseljima, Zagreb, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, 1995.

Zemljovid br. 3: Dio sjeverne BiH koji se našao u sastavu Banovine Hrvatske

tanke linije – vanjske granice BiH i granice bh. općina 1991; pune linije – (približne) granice Banovine Hrvatske u sjevernoj BiH; bijelo – hrvatski etnički prostori (po popisu 1991); tamno – bošnjački etnički prostori (1991); svijetlo – srpski etnički prostori (1991). Zemljovid izradio dr.sc. Saša Mrduljaš. Etnički raspored prema podacima: J. GELO / M. GRIZELJ / A. AKRAP (priredili), Stanovništvo BiH – narodnosni sastav po naseljima, Zagreb, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, 1995.

Zemljovid br. 4 i tablica br. 2: teritorijalni okvir i nacionalni karakter »etničke« Bosanske Posavine

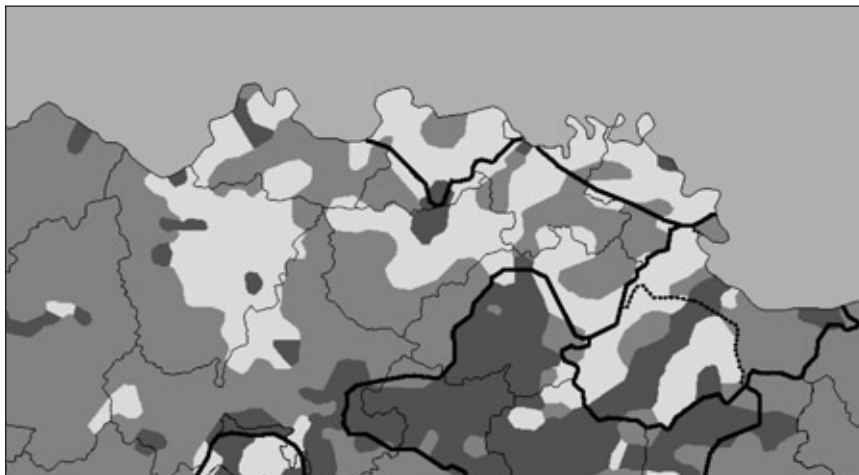

tanke linije – vanjske granice BiH i granice bh. općina 1991; pune linije – teritorijalni okvir etničkog pojma Bosanske Posavine; pune i točkaste linije – teritorijalni okvir bosansko-posavske jedinice unutar koje bi prema popisu iz 1991. godine Hrvati imali apsolutnu brojčanu većinu i unutar kojeg bi njihovi etnički prostori zauzimali gotovo 70% teritorija; bijelo – hrvatski etnički prostori (po popisu 1991); tamno – bošnjački etnički prostori (1991); svijetlo – srpski etnički prostori (1991). D i S – uglavnom Srbima nastanjeni dijelovi općina Derventa i Brčko koji etnički gravitiraju pretežito Srbima nastanjenoj Bosanskoj Krajini, odnosno Semberiji; G i B – uglavnom Bošnjacima nastanjeni dijelovi općina Gradačac i Brčko koji etnički gravitiraju sjeverno-bosanskoj bošnjačkoj etničkoj formaciji; brojevi od 1 do 23 – oznake pojedinačnih etničkih prostora unutar Bosanske Posavine (za njihov etnički sastav vidjeti: Tablicu br. 2). Zemljovid izradio dr.sc. Saša Mrduljaš. Etnički raspored prema podacima: J. GELO / M. GRIZELJ / A. AKRAP (priredili), Stanovništvo BiH – narodnosni sastav po naseljima, Zagreb, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, 1995.

				HRVATI		BOŠNJACI		SRBI		JUGO-SLAVENI		OSTALI	
BP	V	KM ²	ukup	BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%
1	S	4	14098	4086	28,98	2246	15,93	4373	31,02	2760	19,58	633	4,49
2	H	22,7	2494	1971	79,03	87	3,49	269	10,79	147	5,89	20	0,80
3	M	15,12	2958	589	19,91	1739	58,79	315	10,65	257	8,69	58	1,96
4	M	3,87	556	195	35,07	306	55,04	2	0,36	44	7,91	9	1,62
5	H	368,95	32074	27171	84,71	542	1,69	3283	10,24	568	1,77	510	1,59
6	M	5,42	17748	4317	24,32	5558	31,32	4555	25,66	2623	14,78	695	3,92
7	M	5,83	213	1	0,47	207	97,18	1	0,47	4	1,88		0,00
8	M	9,51	3295	57	1,73	3110	94,39	15	0,46	69	2,09	44	1,34
9	S	157,89	8907	831	9,33	13	0,15	7427	83,38	355	3,99	281	3,15
9a	S	417,47	24861	941	3,79	88	0,35	22718	91,38	352	1,42	762	3,07
10	H	754,91	91143	79875	87,64	681	0,75	8026	8,81	990	1,09	1571	1,72
11	S	22,73	1907	226	11,85	4	0,21	1587	83,22	74	3,88	16	0,84
12	M	2,85	6239	827	13,26	2178	34,91	1755	28,13	1195	19,15	284	4,55
13	M	30,31	25741	3046	11,83	16482	64,03	3167	12,30	2323	9,02	723	2,81
14	S	25,96	5051	40	0,79	6	0,12	4701	93,07	260	5,15	44	0,87
15	S	182,9	13847	230	1,66	43	0,31	13229	95,54	193	1,39	152	1,10
16	M	4,1	3907	591	15,13	1843	47,17	875	22,40	470	12,03	128	3,28
17	S	9,27	700		0,00	1	0,14	673	96,14	11	1,57	15	2,14
18	S	24,7	1327	28	2,11	3	0,23	1074	80,93	26	1,96	196	14,77
19	S	10,3	921	90	9,77	19	2,06	778	84,47	25	2,71	9	0,98
20	S	27,26	1295	22	1,70		0,00	1186	91,58	58	4,48	29	2,24
21	M	95,89	54712	2988	5,46	35744	65,33	8439	15,42	5326	9,73	2215	4,05
22	H	4,63	74	60	81,08		0,00		0,00	6	8,11	8	10,81
23	H	82,58	5525	5285	95,66	7	0,13	36	0,65	9	0,16	188	3,40
		2289,15	319593	133467	41,76	70907	22,19	88484	27,69	18145	5,68	8590	2,69

BP – »broj prostora« određene etničke skupine na zemljovidu br. 4; V – oznaka za većinu na svakom od brojem označenih etničkih prostora na zemljovidu br. 4; H – Hrvati; B – Bošnjaci; S – Srbi; km² – veličina u četvornim kilometrima svakog od označenih etničkih prostora na zemljovidu br. 4; UKUPNO – ukupan broj stanovništva na svakom od označenih etničkih prostora na zemljovidu br. 4; BROJ – brožani iznos Hrvata, Bošnjaka, Srba, Jugoslavena, ili ostalih na svakom od označenih etničkih prostora na zemljovidu br. 4; % – postotni iznos Hrvata, Bošnjaka, Srba, Jugoslavena, ili ostalih na svakom od označenih etničkih prostora na zemljovidu br. 4. Proračune izveo dr.sc. Saša Mrduljaš prema podacima: J. GELO / M. GRIZELJ / A. AKRAP (priedili), Stanovništvo BiH – narodnosni sastav po naseljima, Zagreb, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, 1995.

Zemljovid br. 5: unutrašnja podjela »daytonske« BiH

tanke linije – vanjske granice BiH i granice bh. općina 1991; pune linije – granice između Posavske Županije (FBiH), Republike Srpske, Distrikta Brčko i Tuzlanske Županije (FBiH) Banovine Hrvatske u sjevernoj BiH; točkaste linije – granice između dijelova općine Brčko koji su do utemeljenja Distrikta Brčko pripadali Tuzlanskoj Županiji (FBiH) i Republici Srpskoj; bijelo – hrvatski etnički prostori (prema popisu 1991); tamno – bošnjački etnički prostori (1991); svijetlo – srpski etnički prostori (1991). Zemljovid izradio dr.sc. Saša Mrduljaš. Etnički raspored prema podacima: J. GELO / M. GRIZELJ / A. AKRAP (priređili), Stanovništvo BiH – narodnosni sastav po naseljima, Zagreb, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, 1995.

Summary

The Spatial demographic definition of the term Bosanska Posavina

Through the democratization of the inner relations in Yugoslavia via the installation of a multiparty system, and the fact that in the first democratic elections in Bosnia and Herzegovina, which were held at the end of 1990, the nationally affirmative parties had won – such events had, amongst other things, created political space for the adequate regulation of the status of the Bosanska Posavina Croats. In accordance with the demands which were clear within the Croatian political leadership in Bosnia and Herzegovina by the end of 1991, the most desirable aspect of the regulation of that status was to have become evident through the instalment of, as it were, a Croatian Bosanska Posavina territorial entity within a complexly arranged Bosnia and Herzegovina. However, the notion of a Greater Serbia and its aggression in Bosnia and Herzegovina eliminated the possibility of a peaceful regulation of the status and relations between the peoples of Bosnia and Herzegovina. In the end, the results of that aggression and the war which had prompted it had a crucial impact on the nature of the internal arrangement of the country. In the work presented and in following the results of the 1991 census, we have tried to determine the exact spatial frame and ethnic characteristics of the area within Bosanska Posavina which is mostly inhabited by Croatians and to determine the rational and optimal political framework the Croats from Bosanska Posavina had, based on this insight. To conclude, we also introduced the results of the war and post-war happenings/occurrences in relation to the demographic and political positions of the Bosanska Posavina Croats.

Key words: Croats, Serbs, Bosniaks, Bosanska Posavina, the war in Bosnia and Herzegovina, international community.